

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Kurage : idétidskrift för det civila samhället*.

Citation for the original published paper (version of record):

Essen von, J., Segnestam Larsson, O. (2013)

Civilsamhällets pluralism och toleransens gränser.

Kurage : idétidskrift för det civila samhället, (8): 6-11

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:esh:diva-2849>

—JOHAN VON ESSEN & OLA SEGNESTAM LARSSON—

CIVILSAMHÄLLET PLURALISM OCH TOLERANSENS GRÄNSER

Civilsamhället med dess folkrörelser och föreningsliv är den arena där pluralismens djupa skillnader tydligast exponeras. Det är här vi finner organisationer som driver särintressen, formerar identiteter och försöker förverkliga sin egen version av det goda samhället, skriver Johan von Essen och Ola Segnestam Larsson, gästredaktörer för detta nummer av Kurage.

Konflikter om identiteter och värderingar har alltid existerat mellan grupper i Sverige. Under de senare åren har emellertid olikheter och konflikter kommit att diskuteras alltmer, både som en följd av att konflikterna har blivit tydligare och oförsonligare och för att föreställningarna om det svenska enhetssamhället tappat sitt grepp. Det Sverige som under stora delar av 1900-talet präglades av samförståndsanda och kompromisser utmärks nu av en situation där vi är tvungna att förhålla oss till ståndpunkter som tycks vara svåra att förhandla eller kompromissa om. Mellan olika identiteter, politiska visioner och religiösa traditioner kan man i dag ana djupa skillnader som inte självklart lämnar utrymme för samförstånd. I denna nya situation ifrågasätter man om den andre och dess åsikter verkligen bör rymmas i det gemensamma samtalet. En tilltagande pluralism verkar med andra ord inte bara leda till förhoppningar om ett mer dynamiskt samhälle utan också till konflikter om var gränsen går för vad som kan tolereras.

För att diskutera spänningen mellan pluralism och tolerans anordnade vi konferensen *Civilsamhällets pluralism och toleransens gränser* i januari 2012 vid Ersta Sköndal högskola i Stockholm. Konferensen var å ena sidan ett naturligt slut på ett samtal som vi fört under några år om civilsamhällesbegreppets filosofiska och politiska betydelse. I detta samtal är pluralism ett centralt tema. Pluralism var samtidigt en brygga till ett vidare samtal om det samtida samhället. De tragiska händelserna på Utøya och Oslo i Norge under sommaren 2011 hade aktualiserat frågan om vilka uppfattningar som kan rymmas inom en fungerande demokrati. I samtalet om vem som bar ansvar för skotten i Norge skrev Torbjörn Tännsjö en debattartikel i DN. Denna text blev viktig för hur vi kom att formulera våra frågor inför konferensen och vilka som bjöds in till ett panelsamtal. Vi bad sedan några av deltagarna att bidra med sina reflexioner och i detta nummer av Kurage låter vi dessa kloka personers texter komma till tals i ett fortsatt samtal om civilsamhällets pluralism

och toleransens gränser, snart två år efter attentaten i Norge.

I detta samtal visar bland annat Hanna Broberg och Urban Claesson & Cristina Grenholm att det finns förhoppningar om att det svenska civilsamhället skall kunna vara en arena för att hantera den återkommande spänningen mellan pluralism och tolerans. Dessa förhoppningar stärks bland annat av den svenska historien, där den konfliktfyllda situation som präglade Sverige under det förra sekelskiftet formade det svenska civilsamhällets nuvarande karaktär och dess bidrag till det svenska enhetssamhället. I samspel mellan folkrörelser och andra delar av samhället löstes konflikter efterhand i samråd samt genom kompromisser. Politiska initiativ försöker främja ett slags »räknepluralism« för att bredda antal, typ och inriktning av civilsamhällets organisationer. Men eftersom Sverige under lång tid inte har präglats av djupa skillnader – i alla fall jämfört med många andra länder – utan snarare av enhet och konsensus är många av oss ovana vid en mer komplex pluralism; nämligen en som också utmärks av djupa åsiktsskillnader och en ovilja att tolerera den andre. Samtidigt som det »pluralistiska samhället« är ett honnörsord ifrågasätts denna mer komplexa pluralism samt om alla ideologier och bekännelser bör rymmas i det gemensamma samtalet.

Den spänning som uppstår mellan en komplex pluralism och vad som kan tolereras löses ofta på ett av två sätt. Antingen betonas pluralismen och då menar man att så länge människor följer lagen kan och bör alla ståndpunkter, identiteter och visioner rymmas. Vi tycker inte lika om allt, menar exempelvis Hanna Hallin i sitt bidrag, men alla ståndpunkter är lika berättigade eftersom ingen av dem har en privilegierad moralisk position. Eller så menar man att även bland de ståndpunkter som inte innebär eller leder till kriminella handlingar finns det sådana som inte kan tolereras och därför bör bekämpas. Inte bara för att man ogillar dem utan för att de är alltför stötande och kan leda till så farliga konsekvenser att de inte bör rymmas inom det pluralistiska samhälle

»De tragiska händelserna på Utøya och Oslo i Norge under sommaren 2011 hade aktualiserat frågan om vilka uppfattningar som kan rymmas inom en fungerande demokrati.«

 som de flesta bejakar. För att använda Torbjörn Tännsjös distinktion mellan vad som är lagligt och vad som är moraliskt innebär den första lösningen att de ståndpunkter som rymms inom yttrandefrihetens gränser är alla lika moraliskt berättigade. Medan den andra lösningen innebär att även bland dem som rymms inom yttrandefriheten finns ståndpunkter som inte kan tolereras och som därför inte bör omfattas.

I DET HÄR NUMRET AV Kurage försöker vi utmana båda dessa lösningar. Med hjälp av artikelförfattarna vill vi både bredda samtalet till att omfatta sådana ståndpunkter som kan uppfattas som stötande och samtidigt fråga efter gränsen för vad vi kan tolerera. Vi menar att det inte finns någon återvändo till det svenska enhetssamhället; vi tror också att en fördjupad och breddad pluralism har ett värde i sig. Vi lever redan nu i en pluralistisk situation som präglas av djupa skillnader och som bidrar med dynamik och nya visioner om morgondagens samhälle. Samtidigt är det för enkelt att säga att alla ståndpunkter bör accepteras. Det finns ståndpunkter som är så utmanande och väcker så starka känslor att det är rimligt att fundera över om de verkligen kan tolereras. Det är om dessa två sidor, pluralism och tolerans samt spänningen dem emellan, vi vill resonera.

Civilsamhället med dess folkrörelser och för-
eningsliv är den arena där pluralismens djupa

skillnader tydligast exponeras. Det är här vi finner organisationer som driver särintressen, formerar identiteter och försöker förverkliga sin egen version av det goda samhället. De organisationer i det svenska civilsamhället som får resurser och som omfattas av politiska initiativ präglas emellertid ofta av homogenitet, samförstånd och kompromisser. Hanna Broberg ger uttryck för att det finns en otålighet över att detta leder till att olikheter snarare kapslas in och reduceras och att enbart samhällsnyttiga organisationer ingår i det goda civilsamhället. Att civilsamhällets organisationer när de bidrar till välfärd och social omsorg utvärderas och kvalitetssäkras för att få offentliga uppdrag, bidrar inte till mångfald utan leder snarare till överenskommelser och gemensamma värdegrunder. Samtidigt påpekar både Hanna Hallin och Per Wirtén att civilsamhället också rymmer organisationer med starka ideologier som många tar kraftigt avstånd ifrån eller som driver identitetspolitik. Men om dessa talas det sällan, de förblir i ett slags »civilsamhällets baksida« som inte inbegrips i politikens förhoppningar om det goda civilsamhället. Många utgår ju från att människors engagemang syftar till det som definieras som gott och blir därför gärna handfallna och ibland intoleranta när de uppfattar att det människor vill är ont. Att människor slätar över konflikter och inte vill se civilsamhällets anstötliga inslag menar vi bidrar till att försvåra

»Med hjälp av artikelförfattarna vill vi både bredda samtalet till att omfatta sådana ståndpunkter som kan uppfattas som stötande och samtidigt fråga efter gränsen för vad vi kan tolerera.«

samtalet om pluralismens djupa skillnader och återkommande konflikter.

Till skillnad från i den privata sfären framförs uppfattningar och ideologier i civilsamhället i en offentlighet där de kan kritiserars och underkännas. Och till skillnad från den politiska makten, är dessa uppfattningar inte tvingande utan enbart att se som förslag på hur samhällsordningen bör vara. Den enskilde medborgaren kan därför vara fri att argumentera för sin uppfattning utan att behöva ta ansvar för hur den skall förverkligas. Samhällsdebattörer har därför liknat civilsamhället vid en ideologisk frizon där idéer kan prövas och utvecklas genom att brytas mot andra idéer och fördjupas oberoende av vad andra grupper i samhället anser om idéerna. Per Wirtén skriver att civilsamhället också är en arena där oenigheter kan biläggas och konflikter förhandlas.

Att se civilsamhället som en frizon är givetvis riktigt, men det lyfter bara fram den produktiva och dynamiska sidan av pluralismen. Människor har ju inte enbart uppfattningar för att åstadkomma ett dynamiskt samtal; människor har uppfattningar om till exempel integration, jämställdhet och religion för att de vill förändra det samhälle de lever i. Ibland i kamp med den majoritet som de hävdar förtrycker dem. Därmed är pluralismen inte en avskild diskussion utan innehåller allvarligt menade alternativ till det befintliga samhället. Tar vi pluralismen

på allvar, inte bara som en frizon, utan också som grogrund för alternativa visioner till det samhälle vi lever i, framträder också behovet av att diskutera var gränsen går för det som kan tolereras. Lars Trägårdh uppmärksammar att så länge debattörerna rör sig med ståndpunkter som de kanske inte delar men som egentligen inte utmanar står inget på spel. Det är när människor skiljs åt av djupa skillnader som tilltron till pluralismen sätts på prov.

Diskussionen om pluralism och tolerans förs inte sällan på två olika nivåer som dessvärre blandas ihop, men de bör hållas isär. På den första nivån diskuteras olika ståndpunkter, alltså när olika individer tycker olika om till exempel mångkulturalism eller religiositet. Oftast är människor då mycket kritiska och oeniga med dem som tycker annorlunda. På den andra nivån diskuteras vilka ståndpunkter som kan tolereras och var gränsen för toleransen bör gå. I en situation som präglas av pluralism är det naturligt att olika individer har skilda uppfattningar i sakfrågor och att denna oenighet ibland kan bli hätsk. Men det är inte sällan som kritik av en ståndpunkt i en viss sakfråga övergår till ett ifrågasättande av om den verkligen bör rymmas i ett pluralistiskt samhälle. Åtminstone kan kritiken uppfattas så av den som blir kritiserad. Jacob Rudolfsson pekar på hur en kritik av vad han menar är en minoritets uppfattningar i olika frågor övergår till en

»Många utgår ju från att människors engagemang syftar till det som definieras som gott och blir därför gärna handfallna och ibland intoleranta när de uppfattar att det människor vill är ont.«

 intolerans som underkänner människors rätt att formulera sin syn på hur man bör leva. Det är denna sammanblandning av nivåer som Torbjörn Tännsjö berör med sin avslutande fråga som kan formuleras på följande sätt: Hur kraftigt och på vilket sätt kan man kritisera det man ogillar utan att underkänna eller i alla fall medverka till ett underkännande av den andres rätt till sin ståndpunkt?

Likväl, att bejaka pluralismen innebär att man kan vara oenig, att åsikter inte är privata angelägenheter utan tvärtom kan och bör kritiserars i offentliga samtal. Att vara kritisk till en ståndpunkt innebär inte att förpassa den utanför det som kan tolereras. Trots detta tillskrivs de åsikter vi ogillar inte sällan sådana attribut som gör dem moraliskt och socialt stigmatiserade. Om en ståndpunkt påstås vara rasistisk eller politiskt korrekt för att ta två aktuella exempel, blir den svår att uppfatta eftersom det då följer med ett paket av uppfattningar som man varken omfattar eller vill bli förknippad med. Det man tycker blir då (be)dömt som något som inte kan tolereras. En möjlig lärdom av Tännsjöes text i detta sammanhang är att man bör vara försiktig med att förknippa det man ogillar med andra och ondskefulla uppfattningar. Det är dock långtifrån lätt att avgöra hur försiktig man bör vara och om det verkligen är så att människor blir uteslagna från det gemensamma samtalet som ett resultat av offentlig kritik. Det menar i alla fall

Per Wirtén när han skriver att det är en missuppfattning att etablissemangen har lagt »locket på« om det mångkulturella och att alla åsikter inte får komma till tals. En viktig slutsats blir att vi bör vara kritiska men också noga med hur vår kritik formuleras eftersom den kan påverka hur vid och djup pluralismen tillåts vara.

NÄR DETTA NUMMER av Kurage ges ut är det nästan ett och ett halvt år sedan konferensen genomfördes och återkommande har vi varit oroliga för att texterna skulle bli inaktuella. Men frågor om pluralism samt toleransens gränser tycks snarare bli allt angelägnare. Bara under det senaste året har det näthat som riktas mot inte minst feminister uppmärksamrats, man har varit oenig om hur barn bör avbildas i barnböcker och om Sverige bör tillåta böneutrop. Ett annat exempel är den upprörda debatt som följde på att en utövande muslim, Omar Mustafa, blev invald i men också avvisad från Socialdemokraternas partistyrelse. Därefter, under försommaren 2013, i samband med kravaller i Husby, kom gränsen mellan den politiska pluraliteten och kriminalitet att diskuteras. Det finns med andra ord goda skäl att anta att dessa ibland upprörda samtal om vad vi kan tolerera inom den omhuldade pluralismen kommer att fortsätta och fördjupas. Den dagen då religiösa samfund, som länge levtt sin religiositet i tysthet bland de redan omvända, kräver att seder, klä-

»Likväl, att bejaka pluralismen innebär att man kan vara oenig, att åsikter inte är privata angelägenheter utan tvärtom kan och bör kritiserars i offentliga samtal.«

der, högtider och förbud får ta plats i offentligheten eller när identitetsrörelser sluter sig samman för att bilda egna skolor, äldreboenden och sjukhus, då är det viktigt, menar vi, att vi har börjat föra ett samtal om civilsamhällets pluralism och toleransens gränser så att det bland allt som kommer att skilja oss åt åtminstone finns ett gemensamt samtal.

Avvägningen mellan pluralism och tolerans kan tyckas vara ett lösligt problem och de flesta av de bidrag som här följer slutar snarare i en fråga än med en lösning. Problemet upplöses dock om vi befriar oss från tanken att det finns en lösning som en gång för alla innefattar det acceptabla och avvisar det önskaede. Redan ordet »lösning« bör vara en varningsklocka och minna om fasanfulla försök att skapa en motsägelsefri värld. Detta är ett pågående samtal och varje lösning är tillfällig och sårbar. I bästa fall kommer detta samtal ge en dynamik och öppna för nya visioner om människan och samhället. Att det saknas en slutlig lösning upphäver dock inte det faktum att i även den pluralitet de flesta bekänner sig till ryms också djupt stötande och farliga uppfattningar. Båda dessa sidor bör tas på stort allvar.

Följande personer bidrar till det samtal om civilsamhällets pluralism och toleransens gränser som vi vill föra:

Torbjörn Tännsjö. Professor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet.

Lars Trägårdh. Professor i modern historia vid Ersta Sköndal högskola.

Hanna Hallin. Tidigare chef för Sektor3, tanke- medjan för det civila samhället.

Per Wirtén. Författare och frilansskribent som skriver för bland andra Dagens arena samt kultursidorna på Expressen och Sydsvenskan.

Jacob Rudolfsson. Fil. kand. i journalistik och religionsvetenskap, samt samordnare för Svenska Evangeliska Alliansen.

Urban Claesson Forskare vid Svenska kyrkans forskningsenhet och teologie doktor i kyrkohistoria.

Cristina Grenholm. Kyrkosekreterare för Svenska kyrkan och professor i tros- och livsåskådningsvetenskap.

Hanna Broberg. Ordförande i SHIS och tidigare bl.a. kanslichef på Överenskommelsen och medarbetare på Forum.*

JOHAN VON ESSEN är teologie doktor och lektor vid Avdelningen för forskning om det civila samhället, Institutionen för socialvetenskap, Ersta Sköndal högskola och gästredaktör för detta nummer av Kurage.

OLA SEGNESTAM LARSSON är ekonomie doktor och lektor vid Avdelningen för forskning om det civila samhället, Institutionen för socialvetenskap, Ersta Sköndal högskola och gästredaktör för detta nummer av Kurage.